

Nehc'ul Belağa'yı Tanıtma

<"xml encoding="UTF-8?">

Nehc'ul Belağa'yı Tanıtma

Dr. Seyyid Cevad Mustafavi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Bendeniz Nehc'ul Belağa'nın çok çeşitli konularını 22 temel konuya ayırdım. Allah-u Teala'nın yardım ve inaye-tiyle bu konulardan her biri hususunda bu sonsuz ilahi marifet okyanusundan kendi nakıs aklımla anladığım ka-darıyla bir veya bir kaç makale halinde yazı yazmak istiyorum. Yaklaşık otuz makaleyi bulacaktır. Allah'ın yar-dımıyla asıl konuyu ele almadan önce bizzat kitabı kısaca bir tanıtmak istiyorum.

Nehc'ul Belağa Hz. Ali'nin kısa hilafeti döneminde irad ettiği 239 hutbeden 79 mektuptan ve 480 hikmet ve kısa sözden oluşan bir kitaptır. Seyyid Razi diye meşhur olan ve büyük Şii alimlerinden biri sayılan Muhammed b. Hasan Musevi (359-406) ise bu değerli kitabı H. 400 yılında kaleme almıştır. Nehc'ül-Belağa yazarı Seyyid Razi, bu kitabı kaleme alma hedefi hususunda kitabın önsözünde şöyle demektedir: "Ömrümün baharındayken ve ömür dalım henüz tazeyken İmamların (a.s) özellikleri ve hususiyetleri hakkında bir kitap yazmaya başladım.

Bu kitapta o zatların güzel ve değerli sözleri vardı. Elbette bu kitabın başında da belirttiğim gibi bu işe belli bir hedef ve niyetle giriştim. Ama Hz. Ali'nin özgün hususiyetlerini yazdıktan sonra bu kitabı devam ettirmedim. Bu kitabı bölümlere ve kısımlara ayırdım. Son bölümünde uzun hutbeler yerine, öğütlerini hikmetlerini, örneklemelerini ve kısa edebi sözlerini bir araya topladım.

Bazı dostlarım bu kitabı okuyunca çok beğenip övdüler, fesahat ve belagatı ile eşsizlik ve özgünlüğüne hayran oldular. Bu yüzden benden Hz. Ali'nin çeşitli dallarda ve hususlardaki seçkin sözlerini bir araya getirmemi istediler. Hz. Ali'nin öğüt, yazı, hutbe ve hikmetli sözlerini toplamamı talep ettiler. Zira onlar Hz. Ali'nin bu sözlerinin fesahat ve belagatını, Arapça'nın incileri, dini- dünyevi sözlerin nuru olduğunu çok iyi biliyorlardı. Zira böylesi özellikler hiçbir

beşeri söz ve kitapta bir araya gelmemiştir.

H. Ali, fesahatin kapısı, belagatin kökü konumundadır. Fesahat ve belagatin gizlilikleri onun sözlerinde tecelli etmiş ve onunla bir düzene girmiştir. Her hatip onun örneklendirmelerini almış, her vaiz onun sözlerinden yardım görmüştür. Buna rağmen o herkesten ilerdedir ve onlar H. Ali'den geri kalmışlardır. Zira onun sözlerinde ilahi ilmin izi ve Peygamberin kokusu vardır. Ben de bu isteklerine icabet ettim ve telif ettiğim bu eseri adını da Nehc'ul-Belağa koydum." Nehc'ül-Belağa kitabı 1000 yıl müddetince sürekli ilim, edep ve ilahi öğretiler semasında nurlu bir güneş gibi

Seyyid Razi'nin Biyografisi hakkında aşağıdaki kitaplara müracaat ediniz: Enbah'ur-Rubat, 3/114, el-Bidayet-u ve'n-Nihaye, 3/12, Tarih-i Bağdat, 2/246, Kamil-i İbn-i Esir H. 406. Yıl olayları, Tarih-i İbn-i Ebil Feda, 2/145, ed-Derecat'ur-Rafie, s. 466, Revzet'ul-Cennat s. 573, Şezerat'uz-Zehab, 3/182, el-İber 3/95, Lisan'ul-Mizan, 5/141, Mirat'ul-Cinan, 3/18, el-Muntezem, 7/279, Mizan'ul-İ'tidal, 3/523, el-Vafi bil Vafiyat 2/374, el-Gadir, 4/180 ve Reyhanet'ul-Edeb, 2/121-128

Seyyid Razi'nin Nehc'ül-Belağa, kitabının ön sözünden özetle

parlamış; ışık saçmış; İngilizce, Fransızca, Almanca, Farsça, Orduca ve Türkçe dillerine tercüme edilip basılmıştır. İslam bilginleri bu kitap için sayısız şerhler, talikler, lügat açıklamaları lafız beyanları, seçmeler, özetler, Nehc'ül Belağa'da seyirler ve Nehc'ül Belağa'dan dersler adı altında sayısız kitaplar kaleme almışlardır.

"Hesais'il Eimme" kitabı, Merhum Muhaddis Nuri'nin dediği üzere bir nüshası Şeyh Hadi Al-i Kaşif'ul Gıta kütüphanesinde ve bir nüshası da Hindistan Rambor kütüphanesinde mevcuttur.

Aynı zamanda H. 1369 yılında da Necef-i Eşref'te basılmıştır.

Yazılan her kitap hususunda yazıldığı ilk yıllarda hak-kında doğru dürüst bir hüküm verilmemesi normaldir. Zira şahsi sevgi ve kinler, acil hükümler, zayıf ve güçlü noktaların gizli kalması ve benzeri sebepler gerçeklerin gizli kalmasına veya değişik gösterilmesine sebep olabilir. Ama bin yıldır bilginlerin fikirlerine ince görüşlü düşünürlerin bilgisine ve basiretli insanların görüşüne

sunulan bir kitapta bu tür ihtimaller düşünülmez. Hakkında yapılan tüm hüküm ve eleştiriler beşerin bilgileri uyarınca hakikat ve gerçekleri yansıtmaktadır.

Bilginlerin İtirafı

Farklı İslam mezheplerinden bir çok edebiyatçı ve ilim erbabı kimseler Nehc'ul Belağa kitabını çok dakik bir şe-kilde incelemiş hakkında değişik görüşler belirtmişlerdir.

İstinad-i Nehc'ul Belağa, s. 7

Araştırmalarının sonunda kısaca şu itiraflarda bulunmuş-lardır:

1- İbn-i Ebil Hadid şöyle demektedir: Nehc'ul Belağa'nın bir tek satırı İbn-i Nubate'nin bin satırına be-deldir. Oysa İbn-i Nubate'de bilginlerin ortak görüşü esa-sınca kendi asrının yegane hatibi ve usta konuşmayıcı-sıydı."

2- Dr. Zeki Mübarek ise şöyle diyor: "başka çaresi yok, açık bir şekilde itiraf etmeliyiz ki Nehc'ul Belağa muteber bir kaynaktan nakledilmiştir. Aksi taktirde ise şöyle dememiz gerekir: Şiiler yeryüzünde belagat ve fesahat şaheseri sözler söylemekte, insanların en üstünüdürler."

3- Alusi ise şöyle diyor: "Ali bin Ebi Talib'in hutbelerini içeren Nehc'ul Belağa ilahi kelimanın bir ışığıdır ve nebevi mantık fesahati ile parlayan bir güneştir."

4- Üstad Halil Hindavi şöyle diyor: "Nehc'ul Belağa gibi farklı bölümlere, bir tek üsluba ve bir tek yazara da-yanan bir başka kitap göremiyorum. Bu yüzden önemle vurguluyor ve tekrar ediyorum ki Nehc'ul Belağa bir tek şahıstan ortaya çıkmış ve ona bir tek nefes üflenmiştir."

5- Mersefi ise şöyle diyor: "Nehc'ul Belağa Kur'an'ın fesahat, mucize, hidayet, ilim, hikmet ve nuru için canlı bir örnektir. Bu kitap deha sahibi bilginlerin, seçkin filo-zofların ve büyük hikmet sahibi kimselerin kitaplarında

Mesadir-u Nehc'il Belağa, Abduzzehra Hüseyini Hatip, s. 97

a.g.e, s. 93

a.g.e, s. 97

a.g.e, s. 93

görülmeyen nurlu öğütler, siyasi kanunlar ve yüce hik-metlerle doludur."

6- Yazıcı ise şöyle diyor: "Eğer ilim, edep ve kompo-zisyon açısından rakiplerine üstün gelmek istiyorsan Kur'an ve Nehc'ul Belağa'yı ezberlemen gerekir."

7- Alusi-i Bağdadi ise şöyle diyor: "Nehc'ul Belağa Müminlerin emiri Hz.Ali (a. s)'ın hutbelerini içermekte olup, yaratıkların sözünün üstünde ve Allah'ın sözünün altında bir kitaptır. Mucize rütbesine çok yakındır. Hakikat ve mecaz yollarını ortaya koyan bir eserdir."

8- İbn-i Ebil Hadid şöyle diyor: "Fesahat ve belagat öğrenmek ve sözlerin üstünlüğünü bilmek isteyenler, Nehc'ul Belağa'daki hutbeler üzerinde düşünmelidir. Zira Allah ve Resulünün sözü dışında hangi sözle mukayese edilirse edilsin karanlık bir taş karşısında parlak bir yıldız gibi durmaktadır. Ayrıca bu kitaptaki aydınlığı nuraniyeti ve azameti görmeli; nasıl bir korku ve dehşet yarattığını algılamalıdır. Allah bu kitabın konuşmacısını (Hz. Ali'yi) en hayırlı mükafatlarla mükafatlandırsın.

Hz. Ali bazen kılıcıyla İslam'ı savunmuş, bazen de dili beyanı, fikri ve kalbiyle İslam düşmanlarının karşısında durmuştur. Cihat hususunda o mücahitlerin efendisi, nasihatte vaz edenlerin en yetkini; fıkıh ve tefsirde fakih ve müfessirlerin reisi; adalet ve tevhitte adil ve muvahhidlerin önderidir.

"Allah'a hiç de zor değildir.
Bütün alemleri bir insanda toplaması."

a.g.e, s. 98

a.g.e, s. 99, Nezerat'un fil Kur'an kitabından naklen.

a.g.e, s. 99

Şerh-u İbn-i Ebil Hadid, c. 7, s. 202

9- İbn-i Ebil Hadid bir başka yerde ise şöyle demektedir: "Tevhid, adalet ve benzeri ilahi değerli konular bu ilahi şahsın sözleri olmaksızın asla anlaşılamaz. Zira; büyük sahabilerin hiçbirinin sözünde bu tür konuşmalar mevcut değildir. Belki bu konuşmalar akıllarından dahi geçmiyordu. Zira akıllarından geçmiş olsaydı beyan ederlerdi. Evet bu Ali (a. s)'ın en büyük

faziletlerinden biridir."

10- Dr. Zeki Mübarek ise şöyle diyor: "Ben öyle ina-nıyorum ki Nehc'ul Belağa kitabını okumak insandaki cesaret ruhunu, mertliği ve nefis azametini güçlendir-mektedir. Zira Nehc'ul Belağa kitabı zorluklara aslanlar gibi göğüs geren güçlü bir ruhtan ortaya çıkmıştır."

11- Muhammed Emin Nevavi ise şöyle diyor: "Ali (a. s) bütün Kur'an'ı ezberlemiş ve bütün sırlarından haberdardı. Kur'an Ali'nin eti ve kanıyla karışmıştır. Bu gerçeği sadece Nehc'ul Belağa'yı mütalaa edenler anlayabilir."

12- Üstad Emin Nahle ise şöyle ediyor: "Her kim nefis hastalığının iyileşmesini istiyorsa Hz. Ali (a. s)'ın Nehc'ul Belağa'daki sözlerine yönelmeli ve o kitabın ışığında yü-rümeyi öğrenmelidir."

13- Muhammed Emin Nevavi İmam Yahya Ye-meni'den şöyle dediğini rivayet ettiğini nakletmektedir: "Her güçlü konuşmacı Ali (a. s)'ın sözlerinin manasından içmiş ve her belagat sahibi konuşmacı onun metoduyla konuşmaya çalışmıştır. Ali fesahat ve belagatın kaynağı; yüklü yağmurların bulutudur."

14- Abbas Mahmud Ukad şöyle diyor: "Nehc'ul Belağa kitabında tevhit ayetlerinin ve ilahi hikmetlerin feyizleri vardır ve bu feyizler, ilahi öğretileri ve tevhidi ilkeleri öğrenmek isteyenlerin zihnini genişletmekte, basiret sahibi kılmaktadır."

15- Muhammed Abduh ise şöyle diyor: "Nehc'ul Belağa'yı mütalaa edince fesahat devleti ve belagat aza-meti gözümde tecessüm etti. Bu yüzden yakın ettim ki bu devletin yöneticisi bu azametın kahramanı ve muzaffer bayraktarı hiç şüphe yok Ali bin Ebi Talib'tir. Nehc'ul Belağa'nın Hz. Ali(a. s)'ın sözleri olduğuna şüphe eden-lerin boş hayalleri gözlerimde yok oldu; bozuk düşünceleri ve batıl hayalleri silinip gitti."

16-Corc Jardak ise şöyle diyor: "Ali bin Ebi Talib akıl açısından yegane bir insandı. Hz. Ali İslam'ın kutbu, İslami öğretilerin kaynağı ve Arap ilimlerinin çeşmesiydi. Araplar arasında varolan bütün ilimlerin temelini hiç şüphe yok Hz. Ali atmıştır ve ya en azından bu konuda büyük bir katkıya sahiptir."

17-255 yılında vefat eden Cahiz ise Hz. Ali (a. s)'ın bir tek cümlesi hakkında şöyle demektedir: "Allah-u Teala bu kısa cümleye, sahibinin temiz niyeti ve takvasıyla uyum arz eden azametden bir elbise hikmet nurundan bir perde giydirmiştir."

Peygamber (s. a. a)'in ashabı arasında bir grup kimse ilahi ve manevi yüce makamların ve iyi bir adım sahibi olmuşlardır. Ama onlardan hiç birinden Nehc'ul Belağa gibi canlı ve olumlu bir eser bıraktığı görülmemiştir. Hatta nicelik açısından Nehc'ül Belağa'nın onda biri nitelik açısından ise binde biri dahi başkalarından miras kalmamıştır.

Bu yüzden gerçekçi olan bir araştırmacı başkaları hakkında nakl edilen o makam ve dereceler hu-susunda şüpheyne düşer ve bu nakl edilenler hususunda bir takım bağnazlıkların, taraftarlığın, uydurma ve tahrifin rol oynadığını muhtemel görür. Ama Nehc'ül Belağa gibi aydın ve canlı bir eserin varlığı bir ışığın güneşin varlığına delaleti gibidir. Zira ilim ve sanat uydurulacak bir şey değildir. Marifet ve ilimleri Ali b. Ebi Talib'in derecesine ulaşamayan bir insan Nehc'ül Belağa gibi bir kitab asla yazamaz. Nitekim hat sanatı bu makaledeki hat derecesine ulaşamayan kimselerde bunun bir benzerini vücuda getiremezler.

Dünyada bu üstünlük ve deha elde eden kimseler hiç şüphesiz insanların dar görüşlülüğü, haset, itham ve kö-tülüklerinden emanda kalamaz. Deha sahibi insanların ve hatta ilahi peygamberlerin hiç birisi de bu kaideden müstesna değildir.

Dolayısıyla Nehc'ül Belağa'yı telif eden ve beyan eden kimse de bu kınama ve eleştirilerden korunamamıştır. Ama yaptığım araştırmalarda da gördüğüm gibi hiç kimse Nehc'ül-Belağa'nın fesahat ve belagatı açısından da bir şek ve şüpheyne asla düşmemiştir.

Nitekim gördüğümüz gibi dünyada bir çok edebiyatçı ve belagat sahibi kimseler de Nehc'ül-Belağa'yı övmüş, yüce saymıştır. Kur'an ve Nebiyy-i Ekrem (s. a. a) sözünden sonra ve eşsiz benzersiz olduğunu kabul etmişlerdir. Arap edebiyat ve belagat-çılarınin Nehc'ül-Belağa kitabının belagatı hususunda hiçbir şüphe ve ithama düşmemelerinin nedeni, belki de onun bir benzerini getirmekten aciz ve güçsüz kalışlarıdır. İşte bu yüzden de Nehc'ül Belağa'nın üstünlüğünü ifade etmek zorunda kalmışlardır.

Daha önce de beyan ettiğimiz gibi bir şey hakkında bin yıl sonra verilen bir hüküm her türlü sapmadan ve kusurdan uzaktır. Bu sözün daha iyi anlaşılması için değerli okuyucuların hatta Şii olmayan bir çok eleştirmen ve ede-biyatçıların sözlerine dikkat etmelerini istiyorum.

Ali (a. s)'ın Sözünün Değerlendirilmesi

Bazı edebiyat ve belagat bilginleri Hz. Ali (a. s)'ın sözlerinin dünyadaki diğer edebiyatçıların

sözleri ile mu-kayese etmek, yorum ve tahlile tabi tutmak istemişlerdir ve bu yolda oldukça zarif ve derin araştırmalar yapmışlardır. Burada işte bunlardan bazısına yer vermek istiyoruz:

1- İbn-i Ebil Hadid Mu'tezili Nehc'ül Belağa'nın hut-belerinden birini şerh edip açıkladıktan sonra "İmam Ali'nin sözü ile İbn-i Nubate'nin sözünün mukayesesi adı altında bir bölüm açmış ve şöyle demiştir:

"Burada bü-yük hatip Abdurrahim b. Nubate'nin hutbelerinden bir bölümüne yer vereceğiz. Bu hutbeleri bazı açılardan diğer hutbelere daha incelikli ve üstündür. İnsanlar İbn-i Nubate'nin hutbelerinin aşığı olmuşlardır. Bütün uzman-ların ittifak ettiği üzere İbn-i Nubate'nin öğütleri son de-rece güzel ve çekicidir."

Daha sonra İbn-i Nubate'nin şöyle başlayan öğüt dolu hutbelerinden birini nakl etmektedir: "Ey insanlar hazırlıklı olun aranızda göç zili çalınmıştır. Önce çıkın şüphesiz ki teslim alınacağınız an yaklaşmıştır."

Daha sonra bu hutbenin bazı kelimelerini inceleyerek şöyle demektedir: "Bir yerde "kahkari" kelimesi bir satırın yarısında tekrarlanmış ve bu edebi açıdan çok çirkindir. İçindeki bu hutbelerden bazı kelimelerin duyulması kulağa asla hoş gelmemekte ve şehir görmemiş köylülerin sözlerini andırmaktadır."

Diğer cümleleri hakkında ise şöyle diyor: "Bu cümle-lerin ne zarif bir anlamı vardır ve ne de lafız açısından tatlı ve akıcıdır."

Evet eğer bu kelimelerden bir teki Nehc'ül-Belağa'da görülmüş olsaydı biz onu övmezdik ve dolayısıyla da bu kitap sıradan normal bir kitap sayılırdı.

2- Kalakşendi, Subh'ul A'sa adlı kitabında şöyle di-yor: "Müminlerin Emiri Hz. Ali (a. s) şöyle buyurmuştur: "Her insanın değeri övdüğü şeyledir. Şairin biri de Hz. Ali'nin bu sözündeki anlamı aynısıyla şu şiirine yan-sıtmıştır:

"Ey beni kınayan bırak beni de değerim artsın
"insanların kıymeti övdüğü şeyledir."

Sadece bu şiirin ikinci mısrası bir çok kusurlarıyla Ali (a. s)'ın sözünün anlamını içermektedir.

Ama burada "kullu imrein" (herkes) lafzı yerine "kullunnas" (bütün insanlar) kelimesi kullanılmıştır ve iki "nun", aralarında bir tek sakın harf yer alacak şekilde bir araya getirilmiştir. Cümlelerin başındaki "fa" harfi ise çirkin ve faydasızdır. (dolayısıyla iki cümle aynı anlam içerdiği

halde şairin sözü edebi açıdan bir çok eksiklikler içermektedir.)

3-Corc Cordak şöyle diyor: "Ali bin Ebi Talib hürriyet hakkında şöyle demiştir: "Asla başkasının kulu olma ve şüphesiz ki Allah seni hür yaratmıştır." Ömer bin Hattab da bu anlamda şöyle demiştir: "İnsanları nasıl köle edersiniz. Oysa anneleri onları hür yaratmıştır. Burada görüldüğü gibi Ali bin Ebi Talib'in sözü ile Ömer bin Hattab'ın sözü arasında temelde çok büyük farklılıklar vardır.

Zira ilk olarak Ömer'in sözünde yer alan hürriyet kelimesi diğer çağdaşlarının kullandığı gibi kölelik kavramının karşıtı olarak kullanılmıştır, zira o zamanlar insanlar köle ve cariye olarak alınıp satılıyordu, ama Ali bin Ebi Talib'in sözü geniş anlamda bir hürriyet ve özgürlüğü kapsamaktadır ve insan varlığının önemli bir boyutunu içermektedir. İkinci olarak Ömer sadece köle sahiplerine seslenmiş ve insanları neden köle ettiklerini sormaktadır. Oysa onlara nasihat etmenin hiç bir faydası yoktur.

Ali bin Ebi Talib ise burada bizzat kölelere seslenmekte, onlara özgürlük ruhunu hissettirmektedir. Onlara, kendilerine dayanmalarını ve yaratılış düzeninin aksine kendilerini köle edinenlere karşı kıyam etmelerini söylemektedir. Hz. Ali (a. s) bu kısa sözünü kölelerin kalbine heyecan tohumu ve sömürgecilerin boyunduruğundan kurtuluş ümidini ekmektedir. Üçüncü olarak Ömer insanların özgürlüğünü annelerinden doğuşuna bağlamıştır, oysa Ali bin Ebi Talib, özgürlüğün kökenini ilahi bir taktire, sünnete ve yaratılış alemine dayandırmıştır. Bu da şüphesiz ki anneden doğuştan kaynaklanan özgürlükten çok daha geniş ve köklü bir anlam ifade etmektedir.

Ali (a. s)'ın sözlerinin toplanması

Ali (a. s)'ın ashabı arasında büyük bir aşk ve tutkunlu-ğun yanı sıra basiret ilim sahibi olan , aynı zamanda rical alimlerinin de ifade ettiği gibi, doğru sözlü doğru inançlı ve güvenilir olan bir grup vardı. İbn-i Abbas Kumeyl bin Ziyad, Haris A'ver, Reşit Hicri, Meysem-i Temmar, Hicr bin Adiyy, Esbağ bin Nubate, Sa'saa bin Suhan, Nuf'i Bekkali, Zırar bin Zamere, Zeyd bin Veheb gibi yüce makama ve büyük bir üne sahip kimselerdi bunlar. Ha-yatlarının da tanıklık ettiği gibi aydın kalpli olan bu insanlar bizzat kendi zamanlarında artık bundan böyle hilafet makamına Ali bin Ebi Talib gibi birinin geçemeyeceğini anlamışlardı. Artık gökyüzü Ali gibi birinin sesini asla duymayacaktır. İşte bu yüzden sürekli Hz. Ali ile birlikte bulunuyor can-u gönülden sözlerini

dinliyorlardı.

Sabırsız aşıklar Cuma, Bayram, Camiler, savaş mey-danları, genel toplantılar, ve özel oturumlarda Hz. Ali (a. s)'ın buyurduğu sözlerini Arapların yaygın adeti olduğu üzere hafızalarına kaydediyor, başkaları için naklediyor ve yavaş yavaş yazı, mecmua ve kitap haline gelmesini sağlıyorlardı. Hatta Hz. Ali (a. s)'ın bulunduğu savaşlara katılmış olan ve herkesten daha çok Hz. Ali (a. s)'ı sözle-rinin aşığı bulunan Zeyd bin Veheb Kitab'ul-Huteb adında ilk kitabı yazdı. H. 96 yılında vefat etti ve kitabı beşinci asra kadar da ulaşmıştır. Zira Şeyh Tusi kitabının fihristinde o kitaptan rivayette bulunmaktadır.

Ondan sonra yazılan, zahiren şuanda örneği bulunma-yan, sadece rical ve tercüme alimlerinin aslarını zikrettiği diğer kitaplar ise şunlardır:

- 1- Mus'ade bin Sadaka'nın yazmış olduğu "Huteb-i Emir'el Mü'minin" kitap ki İmam Sadık (a. s)'dan da bir takım hadisler rivayet etmiştir. Bu kitabın bir nüshası Seyyid bin Tavus'un eline ulaşmıştır ve Şeyh Hasan Hilli de Muntehab'ul Besair kitabında ondan bir takım nakil-lerde bulunmuştur. Bu kitap veya Mes'ade'nin diğer bir kitabı Seyyid Haşim Behrani'nin eline ulaşmıştır ve o da Burhan tefsirinde ondan bir takım hususlar nakletmiştir.
- 2- Huteb-i Emir'el Müminin adlı kitabı ise İsmail bin Mehran yazmıştır ve bu şahıs ta İmam Rıza (a. s)'ın as-habındandır.
- 3- Huteb-i Ali (a. s) adlı kitabı ise İbrahim bin Hakem Fezzari aslı şahıs yazmıştır ve de ikinci asrın yazarlarından sayılmaktadır.
- 4- Huteb-i Emir'el Müminin adlı kitabı ise Seyyid Abdulazim Hasani adlı şahıs yazmıştır ve de İmam Hasan (a. s)'ın evlatlarındandır. Bu şahsın kabri Rey şehrinde Ehl-i Beyt aşıkları tarafından ziyaret edilmektedir.

Bu şahıs sekizinci, dokuzuncu ve onuncu imamların zamanını da derk etmiştir.

- 5- Huteb-i Emir'el Müminin adlı kitabı ise on bir, on iki ve on üçüncü imamların zamanlarını derk eden salih b. Hammad adlı şahıs yazmıştır.

- 6- Huteb-i Emir'el Müminin adlı kitabı ise üçüncü asrın sonlarında yaşayan İbrahim bin Süleyman adlı kimse telif etmiştir.

- 7- Huteb-i Ali adlı kitabı ise H. 206 yılında vefat eden Hişam b. Muhammed b. Saib-i Kelbi yazmıştır.

8- Huteb-i Ali ve Kutubuhu ila Ummalihi adlı kitabı ise H. 225 yılında vefat eden Ali b.

Muhammed Medaini adlı kimse telif etmiştir.

9- el-Hutbet'uz Zehra adlı kitabı ise H. 157 yılında vefat eden Ebi Mahnef, Lut b. Yahya adlı kimse yazmıştır.

10- Huteb-i Emir'el Mü'minin adlı kitabı ise H. 332 yılında vefat eden Ebu Ahmed Celludi adlı kimse yazmıştır. Bu kitap Hz. Ali'nin hutbelerini mektuplarını, şi-irleri, öğütlerini güzel sözlerini, dualarını ve şurada beyan ettiği sözlerini içermektedir.

11-14 Vakidi, İbrahim b. Hilal, Kadı Nu'man Mısri ve Nasr b. Müzahim adlı kimselerin kitabı ki açıklaması rical kitaplarında yer almıştır.

a.g.e, c. 6, s. 246

Mesadir-u Nehc'ul Belağa, Hüseyini, s. 100

a.g.e, 100 ila 106. Sayfalar, ?zetle.

a.g.e, s. 100 Abkeriyyet'üş-Şerif'ten naklen.

A.g.e, s. 105, el-Teraz kitabından naklen.

Abkariyyey'ul İmam, s. 178

Mukaddeme-i Nehc'ul Belağa, Şerh-i Muhammed Abduh, Özetle.

el-İmam Ali c. 1, s. 102

el-Beyan ve't-Tebyin, c. 1, s. 83

Şerh-i İbn-i Ebil Hadid c. 7, s. 212

Subh'ul A'ş'a c. 1, s. 59

el-İmam Ali (a. s) c. 1, s. 174

ez-Zeria c. 7, s. 189, Mesadir-u Nehc'il Belağa, c. 1, s. 48

ez-Zeria, s. 7, s. 191; Mesadir, c. 1, s. 49

Mesadir, c. 1, s. 53

Mesadir, s. 1, s. 51

Mesadir, c. 1, s. 51

Fihrist-i Neccaşi s.148

Ez-zeria, c. 7, s. 188

Fihrist-i İbn-i Nedim, s. 140

Mesadir, c. 1, s. 59

Mesadir, c. 1, s. 50

ez-Zeria, c. 7, s. 190

Ez-Zeria, c. 7, s. 191 ve Mesadir, c. 1, s. 62-65

el-Kunye ve'l Elkab, c. 2, s. 448

Mesadir-u Nehc'il Belaĝa, c. 1 s. 16

Mucem'ul Buldan, Beyn'es-Sureyn kelimesinde